

દશરથ પરમારની ટૂંકીવાર્તા- “ત્રીજું ઘર” અને “યૂવા ” માં ગ્રામચેતના

હિતેશકુમાર વિનોદ ચંદ્ર મોદી

(આસી.પ્રોફેસર,સરકારી વિનયન અને વાણિજ્ય કોલેજ,ગાંભોઇ,સાબરકાંઠા)

સાંપ્રત યુગના ઉત્તમ વાર્તાકાર દશરથ પરમારનો જન્મ મહેસાણા જિલ્લાના વડનગર તાલુકાના પીપલદર ગામાં તારીખ 01/06/1967 ના રોજ થયેલો. પિતાનું નામ કરશનલાલ અને માતા ચંચળબહેન. તેમનું કુટુંબ આર્થિક રીતે બહુ સમૃદ્ધ ન હતું. અલબત્ત સામાજિક દૃષ્ટિએ તેમનું ઘર તેમના સમાજમાં પ્રતિષ્ઠિત હતું. તેમના દાદા-કાળીદાસ ખેમચંદભાઈ (કાળા ખેમા)નો તેમના સમાજના અગિયાર ગોળમાં વટ હતો.ગામના બધી જાતિના લોકો પ્રશ્નોના ઉકેલ માટે તેમની મદદ લેતા.તેમના જીવન ઘડતરમાં એમના દાદાના સમાજભિમુખ અભિગમએ અગત્યનો ફાળો આપ્યો છે.

ઉત્તર ગુજરાતના વિસનગરના વતની દશરથ પરમારના પ્રથમ વાર્તાસંગ્રહ ‘પારખું’(ઈ.સ.૨૦૦૧)માં કુલ ૨૧ વાર્તાઓ છે. પ્રસ્તાવનામાં જ તેઓ જણાવે છે -

“સમયના શેઢે ઊભા રહી સહેજ પાછળ નજર કરું છું તો ઉત્તર ગુજરાતનુંમારું નાનકડું ગામ ત્રેવીસ-ચોવીસ વરસ વીત્યાં હતાંકે એ ઘર ભર્યોભાદર્યો વાસ-અભાવો વચ્ચે સતત ઓશિયાળું જીવતર જીવતા લોકો ખુલ્લોવગડો લીલાં તરુવરો-બળબળતી બપોરી વેળાઓ-કાળીમેશ રાતો-વારે-તહેવારે થતી ઉજાણીઓ- પાટ કથાઓ- સામાજિક વ્યવહારો અને બીજુંબધું રોકડું દેખાઈ રહ્યું છે. દેખીતી રીતે હું આ બધાથી હંમેશા અળગો રહ્યો છું એવું સૌને લાગ્યા કરે. પણ ભીતરથી એ સઘળામાં મારીસીધી સંડોવણી રહી છે.”(પ્રથમ સંગ્રહ પ્રગટ થવાની ક્ષણે..પૃ.૫)

તેમનું સંવેદન જગત ગ્રામ્ય જીવનથી ઘડાયું છે. એમ પોતે જ સ્વીકારેછે-

“ગ્રામ્ય જીવનના વસવાટનાં વર્ષોએ મારું સંવેદન-વિશ્વ ઘડ્યું છે. એટલે તળના લોકોની સંવેદનાનું આલેખન થાય એ સહજ, સ્વાભાવિકછે.”

ઉત્તર ગુજરાતના વિસનગર વિસ્તારના ગ્રામ્ય વિસ્તારના લોકોનું જીવન-પરિવેશ-બોલી તેમની વાર્તાઓમાં પ્રગટતી જોવા મળે છે.

તેમના પ્રથમ વાર્તાસંગ્રહ ‘પારખું’ માં પ્રગટ થયેલી ટૂંકીવાર્તાઓ- “ત્રીજું ઘર” અને “રમત” માં પ્રગટ થતી ગ્રામચેતના સમજીએ.

‘ત્રીજું ઘર’ ગ્રામ પરિવેશ અને ઉત્તર ગુજરાતની તળબોલીમાં રજૂ થયેલ નપુંસક વાર્તાનાયકની ત્રીજી વાર થનાર લેખ આધારિત વાર્તા છે.વાર્તાનાયક નરોત્તમ શહેરમાં નોકરી કરે છે. તેની વિધવા ભાભીએ બબ્બે વાર પરણાવ્યોને છૂટું કર્યું. હવે ત્રીજીવાર લગ્નની વાત છે નરોત્તમ માસમાન ભાભીને પોતાની મજબૂરી કહી શકતો નથી. પણ ભાભી જીદે ચડ્યા છે. ત્રીજી વારનું ‘ઘર’ ભાંગે નહીં એટલે એક વિધિ-રિવાજ પ્રમાણે ઢીંગલીવહુ રાત ગાળવા આવે છે જે સવારે ફૂવામાં પધરાવી દેવાતી.તેમ કરવામાં છેવટે નરોત્તમ ઢીંગલી સાથે એય ફૂવામાં પડી મૃત્યુ પામેછે.

ગામમાં ભાભી-દિયરના સંબંધની મીઠાશ અહીં જોવા મળે છે.વિધવા ભાભીને કોઈ સંતાન નથી તો તેઓ દિયરને પુત્રવત રાખે છે સંબંધઅને તળબોલીની મીઠાશ-

“તમે બઉ ભાચગશાળી, હોં ભૈ ! જ્યાં જલમમાં પેપળા પૂજ્યા અશીં. નંકર લોકનં એક ફરસ પૈણવાનાય હાંહા પડઅં સં.આખો અવતાર ઓઢા રે’નારય ય્યાં નહીં હોના ? નં તમે આ જ જલમમં ત-તઈણ ભૈરા..” (પૃ.૪)

त्रीजा लज्ज संदर्भे गामडामां जोवा मणतो रिवाजअहीं व्यक्त थयो छे-

“आपडां घैडीयां के जयां सं कय तर्ष्ये तरघट थाय.नं योधय् योक पूरायुं! ऐकय आ हेंगली तमारी तीज्ज वठ- मारी तीज्जदेरांणी ! एनी जोडे तमारय आजनी सत्य काढवानी. नं काव्य हवारे अंधारय अंधारय सांभय् मांनय् जईनं वीरांवाणा इवामं नाश्यवानी ! नं एमहमजवाणुं कय तीज्ज अती ते इवो पूरीनं मरी जै. नं आ आव्वाणी सय् ऐ योधी.” (पृ.८-९)

त्रीज्जवार डीगली साथे लज्ज करी तेने सवारेइवामां नाभीने पछी लज्ज करवानो रिवाज अहीं जोवा मणे छे. आभी वार्ता ग्रामयेतनाकेन्द्री छे.

ग्रामीण दलित उगारा डोसाना करम कठण्णानुं आलोभन ‘यूवा’ वार्तामां छे. पोते आपुं ज्जवनमज्जरी करी-दुःख वेठी ऐकना ऐक दीकराने शहेर मोकली ભણવ્યો. દીકરાને શહેરમાં નોકરી મળતાં કંપનીમાં જ ગમતી છોકરી જોડે ઘર માંડે છે.વૃદ્ધડોસાથી હવે કામ થઈ શકતું નથી. વરસાદ પડતાં ઘરમાં યૂવા પડે છે તે ઠીક કરવા સારું દીવાને બોલાવવા સારુંકાગળ લખે છે પણ દીકરોઆવતો નથી. છેલ્લે બીજા જોડે પત્રને સો રૂપિયા મોકલી પોતે પણ પૈસાની ભીડમાં છે કહે છે ! તેથી છેલ્લે ડોસાને થાય છે -

“ડોશીહાણું આટઆટલી ચોકસીથી હંચ્યું, યૂવા ભાજ્યા તોય યૂવા ચ્યમ બંધ થતા નથી.” (પૃ.૩૩)

ડોસા-ડોસીની વાતચીતની ભાષામાં બહારી કડવાશપાછળ પ્રેમની ભીનાશ છે. જે ગામમાં એકલા રહેતા ડોસા-ડોસીના પ્રતિનિધિ સમા છે. ‘એ પસં કયં નં ! પે’લય આ નેહાંણી બા’ર મેલી આલજેમનં. જરા કોરું કાઢયું સય્ તે યૂવા ભાજી નાખું..’

“બેહો સાનામાના, યૂવા નં બૂવા ભાજ્યા વના ! ચ્યાંક ટાંટિયો-બાંટિયો ભાજી નાખશ્યોતો પાસા નવી ઉપાધિ ઊભી કરશ્યો...!” (પૃ.૨૨)

ઉગારા ડોસાના પિતા વાલાએ ઉગારાને ભણવાથી ઉઠાડી લીધો હતો-

“આપડય ભણીનં કાંચઉંધા વળી જવું નહીં. લખતય ઉચે લતય આવડયું એકય બઉં થૈ જયું. તું તારાચ કાલથી મારા હંગાથ હેંડ હંચવા..મનં જરા ટેકો થાહસ નં તનંશીખવા મળશે !” (પૃ.૨૬)

પરંપરિત ગ્રામીણ લોકોમાં શિક્ષણ પ્રત્યેની ઉદાસીનતા તેમજ બાપના પરંપરાગત વ્યવસાયમાં જોડાવવાની રીત અહીંજોવા મળે છે.વળી, ગામની નવી પેઢી શહેર તરફ વળી છે ને ગામને ભૂલી રહી છે તે અશુભ સંકેત પણ અહીં વ્યક્ત થાય છે.

નેળિયાને લીંપણવાળાઘરના ગ્રામીણ પરિવેશમાં આખી વાર્તા ગ્રામચેતના કેન્દ્રી બને છે.

દશરથ પરમારના બંને વાર્તાઓ “ત્રીજું ઘર” અને “યૂવા ” માંથી પસાર થતાં ગ્રામ ચેતના ઘબકાતી મહેસુસ થાય છે.તેમની વાર્તા શૈલી આસ્વાદ્ય છે.વિનોદ ગાંધી કહે છે -

“ દશરથ પરમાર આ કે તે સાહિત્યનાં ચોકઠામાં પુરાઈ રહે તેવા નહીં પણ વાર્તાનાં જ ચોકઠાંઓમાં બંધબેસતી રીતે ગોઠવાઈ જાય એવી વાર્તાઓના વાર્તાકાર છે.” ‘ [શબ્દસૃષ્ટિ’માર્ચ-૨૦૧૪,(પૃષ્ઠ-૭૭)]

તેઓ ગ્રામજીવી અને ગ્રામપ્રેમી વાર્તાકાર છે.ગામનું વાસ્તવિક ચિત્ર તેઓ સારાં-નરસાં પાસાં સાથે રજૂ કરે છે.

સંદર્ભ સાહિત્ય

- [1] વ્યાસ,યોગેન્દ્ર,બોલી વિજ્ઞાન અને ગુજરાતી બોલીઓ,ચતુર્થ આવૃત્તિ,૨૦૧૦
- [2] મકવાણા,કેસર,ગ્રામ જીવન ની સાહિત્ય ગુજરાતી નવલકથા, ત્રીજી આવૃત્તિ,૨૦૨૦
- [3] સેદાણી,હસુમતીબેન,ગુજરાતની લોક સંસ્કૃતિ, અગિયારમી આવૃત્તિ,૨૦૨૧
- [4] સોઢા,ગણપત,અનુઆધુનિક ગ્રામચેતનાકેન્દ્રી વાર્તાઓ, પ્રથમ આવૃત્તિ,૨૦૧૯